

Глюдзик Ю. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Ужгородського національного університету

РОЛЬ ПОЕТОНІМІВ У ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ (НА ПРИКЛАДІ ЦИКЛУ ПОВІСТЕЙ “THE CHRONICLES OF NARNIA” К. С. ЛЬЮІСА)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей вживання власних назв у дитячих творах. Визначено роль поетонімних одиниць у цьому жанрі літератури, наведено їхні типові моделі та основні риси їхнього функціонування.

Ключові слова: література для дітей, поетонім, поетонімосфера, реальна поетонімія, ідіолект, структурна модель.

Постановка проблеми. Література для дітей охоплює різноманітні твори і виступає збірним та доволі суперечливим явищем. Цей жанр вміщує твори різні за проблематикою, ідейністю і не тільки ті, які написані для дітей. Отже, питання меж літературного жанру та чіткої аудиторії читачів є порівняними та дискусійними. Вирішальним під час визначення, чим саме є література для дітей, стає не те, хто читає твір, а авторська проєкція на читача: ким і як вирішуються морально-етичні питання та на якому рівні вживаються мовні одиниці, конструкції та звороти у творі. Одним із визначальних елементів є й поетоніми. Поетонімний простір творів для дітей має свою яскраво виражену специфіку, що зумовлюється певними особливостями поетонамастичної компетенції читачів та їхньою психологією сприйняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Власним назвам у художньому мовленні присвячені наукові дослідження таких вітчизняних та зарубіжних учених, як В. Маурера, Л. Тота, В. Брайтта, О. Карпенко, Г. Мельник, О. Сколоздри. Значну увагу, зокрема, було приділено з'ясуванню природи поетонімів [1; 2], ролі поетонімної лексики під час вивчення авторської мовотворчості [3; 4], особливостям перекладу власних назв художніх творів [5] та функціям поетонімів у творах різних літературних жанрів [6]. Актуальним і не до кінця розкритим у цьому контексті залишається питання вивчення особливостей власних назв дитячої літератури, авторське оформлення та змістове наповнення яких свідчать про наділення їх функціями багатьох ширшими, аніж ідентифікація.

Метою статті є окреслити характерні риси мовного вираження поетонімів дитячої літератури та з'ясувати їхню значущість для належного осягнення авторського бачення та інтерпретації твору. Матеріалом роботи було обрано цикл повістей “The Chronicles of Narnia” британського письменника К. Льюїса.

Виклад основного матеріалу. Дитяча література завжди була одним з основних факторів, що впливають на становлення національної свідомості. Саме на сторінках цих творів дитина черпає знання про навколишній світ, що допомагають сформувати її світогляд та систему цінностей, саме тут вона знайомиться з культурою свого народу, історією та традиціями. Майстерно підібране автором художнє слово стає ключем до дверей, що відкривають для дитини новий світ. Цими ключами,

вплетеними у канву літературного твору, нерідко виступають власні назви.

Художні твори разом із поетонімним пластом лексики прищеплюють любов до художнього стилю, розширюють уяву та естетично-образний світ дитячої аудиторії, заохочують її до саморозвитку. На думку Н. Дзюбишиної-Мельник, під час написання твору письменник має враховувати активний і пасивний запас слів дітей, поріг розуміння ними нових понять [7], не хештуючи жодним. Саме в процесі декодування читачами власних назв розкривається їхнє когнітивне наповнення, їхній характеристичний потенціал, здійснюється диференціація на позитивні та негативні персонажі.

Зразковим прикладом дитячого твору з варіативними власними назвами є цикл повістей К. Льюїса “The Chronicles of Narnia”. Можна зі впевненістю говорити про те, що поетоніми є облюбованим виражальним засобом автора, без них Льюїсові тексти втратили б значну долю своєї образності та неповторності, прихованого змісту та віртуозного оформлення. Мовна орієнтація на маленького читача через власні назви проявляється в автора у кількох моментах.

Найвагомішою ознакою поетонімної лексики цього дитячого твору, як і більшості творів цього жанру, є зрозумілість. Автору вдається підібрати іменування, в яких фонетичне оформлення та змістове наповнення, разом з їхнім мовним оточенням передають роль носія імені у творі, основні характеристики персонажів та географічних об'єктів. Вживання саме таких узвичаєних іменувань є найчастотнішим. Власні назви *Peter*, *Susan*, *Digory*, *Lucy*, *London* є звичними для англомовних читачів, а їхнє введення у твір створює ефект «наближення» до зображуваного.

Вживання ж поетонімів із супровідними характеризуючими елементами дає можливість читачеві створити об'єктивну думку про іменованого персонажа. Прикладом цьому може слугувати власна назва *Eustace* з антроповаріантами *Eustace Scrubb*, *Sulky*. Така свідомо-негативна авторська актуалізація конотативного вмісту поетоніма і його підтвердження через поведінку денотата вказують на функціонування поетоніма в чітко заданому Льюїсом ракурсі. А стилістичний поетонімний «нюанс» *Sulky* розширює характеризуючу базу позначуваного персонажа, конкретизує та робить його зрозумілішим. Привертає увагу і звуження значень синонімічних іменувань у процесі розгортання сюжету. Цей прийом можна трактувати як ситуативне підсилення змісту через використання новоствореного поетоніма. Так, на позначення цієї розбещеної дитини Льюїс використовує усталені *Eustace*, *Eustace Scrubb*, однак змінює свої пререференції на користь чіткішого *Sulky*, коли мова заходить про відтворення конкретного епізоду, в якому варто передати не тільки його стан, але й участь: “*Tacks, bring out Sulky*”.

Thus Eustace was produced, and sulky he certainly looked; for though no one would want to be sold as a slave, it is perhaps even more galling to be a sort of utility slave whom no one will buy" [8, с. 452]. Поетонім виконує й дидактичну функцію, бо ж передає, яким не треба бути і як не варто поводитися.

Зрозумілими для маленьких читачів є й іменування **Snowflake** та **Coalblack**. Льюїс вербально втілює уявлення наближеного йому етносу у власні назви, залучає в процес іменотворення персонажів культурно-мовну специфіку британців. Незважаючи на їх діаметрально протилежні значення, власні назви не протиставляються, а їх позитивний конотативний фон увиразнюється ідентифікаторами: "*Snowflake (a noble beast and worthy of a better mistress)*" [9, с. 637]. Більшість персонажів у досліджуваному циклі повістей – олюдені тварини та міфологічні істоти, прозорість іменувань яких виконує бажання дітей ідентифікувати ці імена. Велика кількість онімізованих апелювативних назв, на зразок **Ape**, **Fox**, **Bacchus**, залучається до твору з метою полегшення сприйняття та розуміння змісту твору дитиною, не вимагає енциклопедичних знань для повноцінного сприйняття, однак стимулює читачів до етимологічних, міфологічних та загальнокультурних пошуків. Усі онімізовані апелювативні назви іменують тварин та міфологічних істот, які виступають персонажами другого плану, а в окремих випадках – навіть одними з головних (Mr and Mrs Beaver, Faun). Можна стверджувати, що автор відкидає лексичне значення поміна appellative та створює повноцінні художні образи, які мають тільки спільні з денотатом зовнішні й поведінкові риси, уявлення про них окремої культурної групи.

Ще одним свідченням приналежності циклу повістей "The Chronicles of Narnia" до жанру літератури для дітей є численні авторські неологізми. Це відповідає притаманним особливостям цієї вікової групи читачів – вигадувати нові назви, слова, змінювати порядок у них літер тощо. Новоутворені поетоніми характеризуються простотою, фонетичною, структурною та семантичною прозорістю з поодинокими випадками «незрозумілих» власних назв, які стимулюють дітей до пошуку їх дешифрування.

Так, демінутивна поетонімна форма **Bree** належить жеребцю, який тікає з рабства в омріяну Нарнію. Він, як істинний представник нарнійського тваринного світу, розмовляє та величаво іменує себе **Breehy-hinny-brinny-hooky-hah**, що відразу дає вказівку на приналежність персонажа до конкретного тваринного класу. Ця власна назва не має мовних аналогів за вживанням, є невідтворюваною та виступає оказіоналізмом. Ономатопічне іменування, що має алюзивний характер, відтворює іржання коня та слугує для молодших читачів інструментом наближення до персонажа. Попри комплексну структуру та складність вимови, для носія такого іменування воно видається доволі звичним, на відміну від людських імен: "*I don't know your name.*" "*Breehy-hinny-brinny-hooky-hah,*" said the Horse. "*I'll never be able to say that,*" said Shasta. "*Can I call you Bree?*" "*Well, if it's the best you can do, I suppose you must,*" said the Horse. "*And what shall I call you?*" "*I'm called Shasta.*" "*H'm,*" said Bree. "*Well, now, there's a name that's really hard to pronounce*" [10, с. 212].

Номінація **Giant Rumblebuffin**, окрім прямої називної функції, використовується як засіб характеристики персонажа. Експресивна частина виступає характеризуючою, що стає зрозумілим після розгляду її складу. Вважаємо за доцільне розглядати форму іменування **Mr Rumblebuffin** не як інваріант пер-

винного імені, а вже як його повноцінний синонім. "*I'm afraid it's not much use to you, Mr Rumblebuffin*", "*Giant Rumblebuffin, if it please your honour,*" said the Giant, once more touching his cap" [11, с. 189] – культурні елементи передають рівень ввічливості денотата та рівень вихованості адресанта, що дає нам таку промовисту характеризуючу власну назву, яка вирізняє її носія та сконцентровує на собі увагу читача.

Власна назва **Glenstorm the Centaur** іменує кентавра-віщуна. Ключовим у міфопоетонімі є власне ім'я Glenstorm, виведене з асоціації з бурєю, в основі якого закладена метонімічна основа: "*Here Truffehunter called again, "Glenstorm! Glenstorm!" and after a pause Caspian heard the sound of hoofs. It grew louder till the valley trembled and at last, breaking and trampling the thickets, there came in sight the noblest creatures that Caspian had yet seen, the great Centaur Glenstorm and his three sons*" [12, с. 351]. Етимологія поетоніма разом із закладеною в ньому культурною конотацією передають силу позначуваної істоти, що, гарцюючи просторами, проноситься рівнинами, наче шторм. Що характерно, це передається не тільки іменем, але й підсилюється контекстом. Авторській новації вдається зібрати в собі яскраві риси для характеристики образу, що є важливими для його комплексного сприйняття.

Чудодійними якостями наділений кентавр **Cloudbirth** (буквально той, хто «породжує хмари»), котрий має дар зцілювання і, як будь-який шаман або чаклун у віруваннях багатьох культур, володіє впливом на людей і природу: "*A Centaur called Cloudbirth, a famous healer; or (as Orruns called it) a "leech", was coming to see to his burnt foot*" [9, с. 657]. З точки зору змістового наповнення назва наче натякає на унікальний дар носія імені, забезпечує йому характеристику, що у культурній свідомості маленького читача викликає власні асоціації.

Висновки. Поетонімний простір циклу повістей "The Chronicles of Narnia" К. Льюїса побудовано з урахуванням його жанрових особливостей – твору для дітей. Майстерно підібрані автором поетоніми в структурному та художньому планах створюють розмаїті стилістичні ефекти та збагачують ідейно-смісловий рівень творів. Це і строкаті назви на позначення тварин, й іменування міфологічних істот, і поетоніми витворених авторською уявою людиноподібних персонажів. Льюїс наділяє їх високими образно-стилістичними можливостями, щоб передати ідейний зміст творів, культурну інформацію, наблизити зображуване до читача, часом навіть допомогти перевтілитися, що загалом розширює межі сприйняття прочитаного дитиною.

Література:

1. Blanár V. Proper Names in the Light of Theoretical Onomastics / V. Blanár // Namenkundliche Informationen / [herausgegeben von Ernst Eichler, Karlheinz Hengst und Dietlind Krüger]. – Leipzig : Leipziger Universitätsverlag, 2009. – № 95/96. – S. 89–157.
2. Калинин В.М. Поэтонимология : из заметок о метаязыке науки / В.М. Калинин // Логос ономастики : научный журнал. – 2008. – № 2. – С. 96–101.
3. Боева Е.В. Онимичний простір у художньому світовідтворенні Григорія Сковороди // Записки з ономастики = Opera in onomastica : зб. наук. пр. / [ред. кол. : О.Ю. Карпенко (відп. ред.) та ін.]. – Одеса : Астропринт, 2008. – Вип. 11. – С. 72–81.
4. Бук С.Н. Онимний простір роману Івана Франка «Перехресні стежки» // Логос ономастики : научный журнал. – 2012. – № 4. – С. 68–76.
5. Белей Л.Л. Ономастикон «Гаррі Поттера» Джоан Ролінг – шляхи передачі // Логос ономастики : научный журнал. – 2008. – № 2. – С. 81–84.

6. Петренко О.Д. Засоби ономастичної характеристики твору для дітей Р. Дала "Esio Trot" // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки / [Гол. ред. Горюх Є.І.]. – 2007. – № 4. – С. 336–338.
7. Дзюбишина-Мельник Н.Я. Художній стиль і мова творів для дітей / Н.Я. Дзюбишина-Мельник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine42-21.pdf>.
8. Lewis C.S. The Voyage of the Dawn Treader // The Chronicles of Narnia / C.S. Lewis. – London : HarperCollins Publishers, 2010. – P. 419–542.
9. Lewis C.S. The Silver Chair // The Chronicles of Narnia / C.S. Lewis. – London : HarperCollins Publishers, 2010. – P. 543–664.
10. Lewis C.S. The Horse and His Boy // The Chronicles of Narnia / C.S. Lewis. – London : HarperCollins Publishers, 2010. – P. 199–310.
11. Lewis C.S. The Lion, the Witch and the Wardrobe // The Chronicles of Narnia / C.S. Lewis. – London : HarperCollins Publishers, 2010. – P. 107–198.
12. Lewis C.S. Prince Caspian // The Chronicles of Narnia / C.S. Lewis. – London : HarperCollins Publishers, 2010. – P. 311–418.

Глюдзык Ю. В. Роль поэтонимов в литературе для детей (на примере цикла повестей "The Chronicles of Narnia" К. С. Льюиса)

Аннотация. Статья посвящена исследованию особенностей употребления имен в литературных произведениях для детей. Определена роль поэтонимных единиц в этом жанре литературы, приведены их типичные модели и основные черты функционирования.

Ключевые слова: литература для детей, поэтонимы, поэтонимосфера, реальная поэтонимия, идиолект, структурная модель.

Hliudzyk Y. The Role of Poetonyms in the Children's Literature (on the example of "The Chronicles of Narnia" by C. S. Lewis)

Summary. The article is devoted to the study of peculiarities of the proper names usage in the children's literature. The role of poetonym units in this literature genre has been determined. The typical models and the main features of poetonym functioning have been presented.

Key words: children's literature, poetonym, poetonym-sphere, real poetonymy, idiolect, structural model.